

М. В. Попович

Гуманізм

ГУМАНІЗМ (від лат. *humanus* – людський, людський) – явище культури епохи [Відродження](#), що полягало в новому ставленні до феномену людини; культурна і соціально-політична орієнтація на вищу цінність людини, особистості. У центрі уваги італ. письменників цієї епохи опинилося поняття «людськість» (*humanitas*), вживане ще Цицероном. У давніх римлян *humanitas* протиставлялося *barbaritas* як римське – варварському; у релігійній свідомості середньовіччя *humanitas* було в опозиції до божественного (*divinitas*) як вищого і принципово відмінного від людського. Уявлення, опрацьовані в епоху патристики, виходили з категорій істини та благодаті: згідно з ними, язичники не знають ні того, ні іншого; юдеям доступна істина чи закон, дані Мойсеєм, але недосяжний їхній сенс; християнам дано у вірі істину (закон) і благодать. Гуманісти співставляли божественну благодать з людським і людським незважаючи на гріховність людини, оскільки людину вони трактували по-новому як образ Божий. У проголошенні ідеологами ренесансного гуманізму людини головною цінністю тварного світу бачимо і вивищення людської особистості, і життєрадісний індивідуалізм, нерідко з нестриманим егоїзмом, але завжди орієнтований на неминучість самостійних рішень та повної за них відповідальності. Ще А. Данте ввів жанр автобіографії.

У культурі Відродження місце анонімних творів зайняла творчість авторська. Особливою повагою користувалися вчені і митці – «універсальні люди». Це знаходило вияв навіть у модах епохи – професійний одяг вченого, плащ, схожий на тогу, був поширеним серед світської еліти, монархів. Письменники-гуманісти трактували *humanitas* як ученість, схильність до шляхетних мистецтв та доброзичливість щодо інших. У Л. Бруні *humanitas* розуміється як культура і протиставиться, з одного боку, відсутності освіти – варварству (*barbaritas*), з іншого – відсутності моральності і благородства, тобто дикості (*feritas*). М. Фічіно дав платоністичне обґрунтування небесного походження людяності, виходячи з поняття людини як «родової ідеї»; поєднання людської та божественної природи призвело до перевероту в філософському та теологічному розумінні тварного й божественного. Гуманісти визнавали, що людський світ брудний і гріховний, рахувалися з гріховною природою людини, що влаштовувало і римську церковну ідеологію, оскільки католицька Церква-держава була політично заангажована й часто діяла гріховними засобами. Не

пориваючи з ідеологією католицизму, гуманісти епохи Відродження радикально змінили уявлення про способи єднання смертного і тварного індивіда з трансцендентним, надіндивідуальним світом духовності («небесним світом») та світом Божого буття. Зникла принципова відділеність тварного людського світу від духовного і Божого. Мистецтво більше не натякало символічними засобами на світ неземних об'єктів, – воно прагнуло показати в образах людського світу те особливе світло, яке робить тварне буття частиною Божественного цілого. Бог-отець на полотнах майстрів має вигляд могутнього старця, а Мадонна вражає красою. Божественна історія світу стає людською історією, розкриває те, що релігія побожно називала Божим задумом. Філософія Г. розвинулася в ідеологів Реформації, але їй залишено місце і в офіційній ідеології католицької Церкви. Письменник-гуманіст пізнього Відродження Е. Роттердамський був підтриманий у Ватикані й отримав звання доктора теології. Розвиток протестантизму поставив перед католицькою Церквою проблему визнання співіснування світських культурних форм із суто церковними. Всупереч консерваторам, які обстоювали необхідність повернення до середньовічної аскези, контрреформація після Тридентського собору зберегла основні позиції концепції людини як образу Божого і розвинула їх у культурі [бароко](#).

Рекомендована література

1. Українські гуманісти епохи Відродження: Антологія. Ч. 1–2. К., 1995;
2. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. К., 2000;
3. Пазенок В. С., Лях В. В., О. М. Соболев та ін. Гуманізм: сучасні інтерпретації та перспективи. К., 2001;
4. Сабадаш Ю. С. Гуманізм як феномен італійської культури. К., 2008.

Бібліографічний опис:

Гуманізм / М. В. Попович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-24649>. – Останнє поновлення : 2024.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).